

УДК 378.4:81'244.356.456

Загороднова В. Ф.

СТЕРЕОТИПИ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО СВІТУ В КОНТЕКСТІ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті зосереджено увагу на необхідності оновлення змісту навчання учнів-представників національних спільнот української мови як державної, що полягає в наповненні соціокультурного компоненту елементами міжкультурного підходу до навчання, посиленні уваги на належній репрезентації національних соціокультурних стереотипів мовленнєвого спілкування. Порушено коло проблем, пов'язаних із окресленням змісту крос-культурного навчання з метою презентації, аналізу зазначеного матеріалу на уроках української мови.

Ключові слова: соціокультурний компонент навчання, інтеркультурність навчання, когнітивна лінгвістика, соціокультурний стереотип.

Обращается внимание на необходимость обновления содержания обучения учащихся национальных обществ украинскому языку как государственному, что определяется в наполнении соціокультурного компонента элементами межкультурного подхода к обучению, в репрезентации национальных соціокультурных стереотипов речевого общения. Подымаются проблемы наполнения содержания кроскультурного обучения с целью презентации, анализа дидактического материала на уроках украинского языка.

Ключевые слова: соціокультурный компонент обучения, интеркультурность обучения, когнитивная лингвистика, соціокультурный стереотип.

In the article a great attention is paid to the problem of the social and cultural component's content by elements of intercultural approach to teaching. The author pays attention to the correct representation of national social and cultural stereotypes of language communication. Some questions connected with the content of linguistic and cultural work with aim to present the analysis of definite materials at lessons are considered in the article.

Key words: the social and cultural component's, intercultural approach, national social and cultural stereotypes, language communication.

На початку третього тисячоліття особливо гостро відчувається значний вплив світової глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграційних процесів, які охоплюють також і Україну. Одним із завдань сучасної освіти в такій ситуації стає створення умов для набуття учнями національних спільнот (українцями, росіянами, болгарами, поляками та ін.) досвіду міжкультурного спілкування, розвитку вмінь і навичок спілкування з представниками інших національностей, у процесі якого відбувається формування кроскультурної комунікативної компетентності, «...щоб з її допомогою випускник школи якнайповніше реалізував свої життєві потреби, плани й наміри в умовах зростаючого попиту суспільства на мислячу, діяльну, творчу, національно свідому особистість» [13, с. 3]. Сьогодні в теорії й практиці навчання мов продовжується пошук нових підходів до мовної освіти учнів-білінгвів. Активно використовувани останнім часом комунікативні, когнітивні підходи в методиці навчання рідної (болгарської, російської, польської тощо), української як державної, іноземної мов забезпечують належний рівень володіння мовною формою на всіх рівнях мови й мовлення. Проте проблема полягає в тому, що комунікативні підходи недостатньо враховують специфіку мови як відображення системи культурних цінностей, на основі яких будуються конкретні спільноти і моделі поведінки їх членів, а також специфіка мовленнєвої діяльності як культурно-обумовленої мовленнєвої поведінки.

Той факт, що кожна культура знаходить унікальне відображення в мові, є незаперечним. Засвоєння тільки форми нерідної мови без урахування культурного компоненту її значення спрямовує до поведінки, що відображає рідні культурні норми учнів, які вступають у конфлікт із поведінкою носіїв культури й мови, що вивчаються. Опановуючи кожен нову мову, людина відкриває для себе нове світосприйняття, світовідчуття. Те, як особистість сприймає світ і що вона в ньому бачить, завжди відображається у поняттях, сформованих на основі рідної мови з урахуванням всього багатства притаманних цій мові виражальних засобів. Кожну ситуацію, подію людина сприймає й оцінює через призму прийнятих у рідному лінгвосоціумі культурних норм і цінностей, через засвоєну індивідом картину (модель) світу.

Таким чином, сьогодні важливою є здатність мовної особистості успішно здійснювати спілкування з представниками української та інших культур, що і є завданням крос-культурного навчання української мови учнів-білінгвів. Тому питання формування крос-культурної комунікативної компетентності набуває особливої актуальності, адже це дозволить представникам національних спільнот більш успішно жити, працювати в поліетнічному середовищі. Одиницями організації крос-культурної комунікативної компетентності вчені вважають культурні стереотипи.

Завдяки дослідженням у галузі соціолінгвістики (О. Ахманова, Л. Нікольський, Ю. Дешерієв та ін.), лінгвокультурології (Є. Верещагін, Д. Гудков, П. Донець, В. Костомаров, І. Ольшанський, Ю. Степанов та ін.), етнолінгвістики (К. Батурина, А. Герд, В. Жайворонок, В. Кононенко та ін.), психолінгвістики (І. Зимня, Ю. Караулов, Г. Колшанський, В. Красних та ін.), теорії міжкультурної комунікації (А. Вежбицька, Г. Єлізарова, Ю. Серебрякова, С. Тер-Минасова та ін.) стало очевидно, що для повноцінного спілкування певною мовою необхідно не тільки уміти володіти мовним матеріалом, але й знати специфічні поняття, властиві певній етноспільноті, володіти позамовними знаннями, пов'язаними з культурою і звичаями цієї спільноти людей. Відсутність таких знань є перешкодою для побудови повноцінного спілкування і викликає непорозуміння через певні відмінності між комунікативно-мовними спільнотами в наборі знань про світ. Таким чином, уведення до навчальної програми з української мови соціокультурних відомостей, зокрема про соціокультурні стереотипи, викликане внутрішньою необхідністю процесу навчання учнів національних спільнот державної мови як мови міжетнічного взаєморозуміння в поліетнічній Україні.

У зв'язку із зазначеним вище виникає проблема сприйняття й адекватної реакції учнів-білінгвів на національні соціокультурні стереотипи, обумовлюючи необхідність уведення феномену стереотипу до системи навчання української мови як державної. Це дозволяє нам констатувати, що концептуалізований феномен національного соціокультурного стереотипу має передбачатися завданням і структурою формування вторинної мовної особистості як суб'єкта міжкультурного спілкування.

Мета нашої статті – обґрунтувати доцільність і закономірність уведення соціокультурного стереотипу до стратегії навчання учнів-білінгвів української мови в контексті крос-культурного навчання, зосередити увагу на необхідності оновлення змісту навчання української мови як державної, що полягає в наповненні соціокультурного компоненту елементами міжкультурного підходу до навчання, посиленні уваги на належній репрезентації соціокультурних стереотипів мовленнєвого спілкування.

Стереотип розглядають у межах таких наук, як соціологія, психологія, лінгвістика, літературознавство, етнографія. Представники кожної з них виокремлюють у стереотипі ті його властивості, які вибирають із позицій своєї сфери дослідження, а тому визначають соціальні стереотипи, стереотипи спілкування, ментальні стереотипи, культурні стереотипи, етнокультурні тощо. Наприклад, соціальні стереотипи знаходять свій вияв як стереотипи мислення й поведінки особистості. Етнокультурні стереотипи – це узагальнене уявлення про типові риси, що характеризують народ. Німецька акуратність, російське «авось», українська щирість, болгарська волелюбність, китайські церемонії, грузинський темперамент, запальність італійців, упертість фінів, повільність естонців, польська галантність – це стереотипні уявлення про народ, які поширюються на кожного представника.

Соціальний стереотип (від гр. *stereós* – твердий і *týpos* – відбиток) відносно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта (групи людей, окремої людини, події, явища тощо), що складається в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистісного досвіду індивіда та уявлень, які прийняті в суспільстві. Термін «стереотип» означає повторення, відтворення яких-небудь зразків у певній діяльності. Отже, поняття «стереотип поведінки» в застосуванні до етносу характеризує систему стійких звичаїв і традицій певного етносу.

Своїм походженням і популярністю у психологічній літературі термін «стереотип» зобов'язаний американському журналісту У. Ліппману [7], який уперше використав його в 1922 р. у своїй книзі «Суспільна думка». Беручи інтерв'ю в різних діячів і представників широкого загалу, У. Ліппман звернув увагу на те, наскільки різними можуть бути погляди на одну й ту саму подію та її оцінку. Журналіст висунув гіпотезу про наявність упередженості, яка існує в певних стійких утвореннях, «*pictures in our heads*» (картинках у наших головах), що активно впливають на сприймання людей і подій. На його думку, згідно з цими «картинками», члени будь-якої групи дуже схожі, практично ідентичні. Для фіксації цієї ідеї У. Ліппман запозичив із поліграфії термін «стереотип». Він позначає металеву пластину з рельєфними печатними елементами, яку застосовують для відтворення одного й того ж тексту за умов друкування великих тиражів. У. Ліппман запропонував для користування вислів «соціальний стереотип», якого почали вживати щодо схематичних культурно зумовлених малюнків світу в голові людини, що заощаджують її зусилля під час сприйняття складних об'єктів світу, а також захищають певні культурні позиції й норми. Психологи взяли на озброєння цей термін і активно досліджують сам феномен.

У лінгвістичній літературі під стереотипом розуміють «...слово, мовний зворот, що повторюється без змін, автоматично, як усталена формула, мовний шаблон; трафарет» [12, с. 648]. Комунікативна лінгвістика поняття «стереотип» інтерпретує як комунікативну одиницю певного етносу, що «...здатна через актуальну презентацію соціально санкціонованих потреб здійснювати спонукальний типізований вплив на свідомість особистості – соціалізованого індивіда, формуючи в ньому відповідні мотивації» [10, с. 15–16], або як «...соціокультурна маркована одиниця ментально-лінгвального комплексу представника певної етнокультури, що реалізується в мовленнєвому спілкуванні як нормативна локальна асоціація до стандартної для певної культури ситуації спілкування» [8, с. 101]. Ф. Бацевич визначає сте-

реотип як «... когнітивно-психологічне утворення, схематизований і однобічний образ явища, людини, речі тощо, який ґрунтується на невеликій (часто одній) кількості рис оцінного характеру, що вважають типовими (взірцевими) для всього класу явищ, речей тощо; суб'єктивне поняття поточного мислення і мовлення, невід'ємна складова мовної картини світу певного етносу» [1, с. 339]. Учений виокремлює стереотип етнічний, національний, професійний, гендерний. Отже, ключовими ознаками стереотипу постають: одиниця мовної картини світу, типізація, «образ» або «модель», «канон», «взірець».

Лінгвокультурологи стереотип розглядають як явище іншого типу: «певне «уявлення» фрагмента дійсності, фіксована ментальна «картинка», що є результатом відображення у свідомості особистості «типового» фрагмента реального світу, певний інваріант певної ділянки картини світу» [9, с. 241]. Так, В. Карасик, розмежовуючи поняття «концепт» і «стереотип», зазначав, що концепт містить мовні знання, а стереотип – це образ-уявлення у його вербальній оболонці; концепт – це поняття більш абстрактного рівня, що дозволяє виводити архетипи, стереотип є більш конкретним; концепт є феноменом парадигматичного плану, тобто співвідноситься з системою ментальних утворень, а стереотип функційний, він виявляється в комунікативній поведінці; концепт зберігається у формі гештальтів і пропозицій, а стереотип у формі фрейм-структур [4, с. 25].

Отже, із зазначеного вище видно, що в першому випадку стереотип тотожний стереотипу в комунікативному розумінні, а у другому постає певним фрагментом концептуальної картини світу, що існує у свідомості, певним образом-уявленням, ментальною картинкою, наділеною специфічними властивостями, певним усталеним, мінімізовано-інваріантним, обумовленим національно-культурною специфікою, уявленням про предмет або ситуацію. Таким чином, стереотип є одночасно і формою, і способом бачення світу. У ньому збирається оптимальна кількість нормованих у культурі значень, необхідних людині для автоматичного, миттєвого сприйняття й оцінювання ситуації, «Іншого». Це комплекс світосприйняття, який складається з певних пізнавально-ціннісних настанов, специфічних форм сприйняття й поведінки.

Механізмом формування стереотипів є багато пізнавальних процесів, тому що стереотипи виконують низку *пізнавальних функцій* – схематизації і спрощення, функцію формування та зберігання групової ідеології тощо. Стереотипи засвоюють у процесі занурення людини до певного соціуму й культури (соціалізації й інкультурації) і виконують певні *соціальні функції*: когнітивну – засвоєння певної схеми дає можливість людям орієнтуватися, хто є хто; афективну (емоційну) – створення установок проти інших; суспільну – підтримання внутрішньої єдності групи відносно інших груп [11, с. 288].

Люди сприймають стереотипи як зразки, яким треба відповідати. Тому стереотипи здійснюють досить значний вплив на людей, стимулюючи в них формування таких рис характеру, які відбито в стереотипі. Шляхом застосування стереотипів здійснюється самоорганізація соціуму, що протистоїть руйнівним тенденціям. Стереотипи стабілізують суспільство, надають людині відчуття захищеності, впевненості, безпеки. На думку вчених, в умовах комунікації стереотипи можуть бути корисними за умови їх свідомого дотримання, якщо стереотип є описовим, а не оцінним, якщо він є точним і модифікованим подальшими спостереженнями й досвідом спілкування з реальними людьми. Проте стереотипи можуть мати й негативне значення, коли, наприклад, ґрунтуються на помилкових переконаннях, викривленнях, напівправдивих свідченнях. Тому, хоч стереотипи близькі до соціальної норми, та вони є стандартами як нормативної, так і ненормативної поведінки.

Стереотипи етносів із плином часу можуть змінюватися, а можуть стати основою етнічних упереджень. Упередження етнічне – «соціально-психологічна установка негативного характеру щодо інших етносів і конкретних представників цих етносів. Має характер стереотипу і перешкоджає адекватному сприйняттю певних етнічних спільнот і осіб. Упередження етнічне формується в конкретному соціально-історичному середовищі в масовій свідомості на рівні емоційно-образного сприйняття і важко піддається трансформації під впливом об'єктивної раціональної інформації. Реальні факти із життя, поведінки представників певних етносів сприймають необ'єктивно, вибірково, ніби через «сито», і «збільшувальне скло», що фіксують, пропускають і збільшують лише інформацію негативного характеру. Така психологічна негативістська акцентуація може бути притаманною, формуватися і закріплюватися не лише на рівні масової свідомості, а й у свідомості окремої особи, коли на основі певного негативного досвіду міжетнічного спілкування, у результаті поспішних емоційних, необґрунтованих висновків, складається психологічна упередженість, негативізм щодо всіх без винятку представників етносу. Упередження етнічне може і не виявлятися в реальній поведінці особи, якій притаманні навички культури міжнаціонального і загалом людського спілкування, проте за певних обставин, у конфліктних ситуаціях, упередження етнічне може стати умовою і чинником агресивності у висловах і діях особи чи групи людей» [5]. Отже, у мові будь-якого етносу наявна значна кількість соціокультурних стереотипів. Їх знання, уміння використовувати – необхідна умова успішного спілкування з носіями різних мов і культур.

На основі вивчення певних наукових досліджень було встановлено, що соціокультурні стереотипи функціонують у площині традиційно-побутової культури як фактора буття національної самосвідомості

(Ю. Арутюнян, М. Мнацаканян, А. Бороноев, Ю. Бромлей, А. Дашдамиров, В. Павленко, В. Плахов, О. Селіванова, Ю. Серебрякова, Т. Стефаненко). Національна самосвідомість виражається в єдності своєї структури, яка складається з чотирьох рівнів: ідеологічного, теоретичного, повсякденного, психологічного. Психологічний і повсякденний рівні формують масово-буденний шар національної самосвідомості, яка обумовлює викривлення об'єктивної передачі культурної інформації у процесі міжкультурної комунікації. Особливості виникнення й функціонування стереотипів обумовлені їх приналежністю до національного самопізнання на його повсякденному і психологічному рівнях. Учені встановили, що результативними компонентами національної самосвідомості в контексті взаємозв'язку цих двох рівнів є національні соціокультурні стереотипні уявлення про національний характер свого або іншого етносу (антропостереотипи). Такі стереотипні уявлення у процесі своєї актуалізації виконують потенційну деструктивну роль у міжкультурній комунікації, оскільки вони базуються на таких механізмах масово-буденного шару національного самопізнання, як вибірковість сприйняття, абсолютизація відносних етнічних властивостей, тенденційність у їхній оцінці, генералізація окремих неістотних для етносу явищ.

Об'єктивація таких стереотипів базується на встановленні співвідношення стереотипних культурних уявлень із системою цінностей цієї культури, що є джерелами соціокультурних стереотипів про національний характер. Параметрами для визначення культурних цінностей є культурні універсалії, специфічне наповнення яких несе національне навантаження. Аналізуючи праці науковців В. Попкова, О. Селіванової, Е. Vinacke, які визнають існування істинних і неістинних стереотипів, ми взяли за основу думку, згідно з якою соціокультурні стереотипи обумовлюють ентропійний ефект (ефект невизначеності, знецінювання) у процесі міжкультурної комунікації. Це відбувається через загальну здатність стереотипів до індивідуалізованого, некритичного, єдино можливого без свідомого селективного сприйняття іншої національно-культурної спільноти. На основі зазначеного ми прийшли висновку про те, що саме абсолютна природа стереотипу, його спрямованість на абсолютизацію, однозначну інтерпретацію національного характеру й культуру іншого етносу є причиною негативного впливу стереотипів на процес міжкультурного взаєморозуміння під час вивчення нерідної мови. Таке розуміння сутності характеристики стереотипу дозволило нам визначити необхідність уведення феномену національних соціокультурних стереотипів у процес навчання учнів-білінгвів української мови як державної з метою розроблення методики їх попередження й подолання на основі свідомого зняття їхньої абсолютності. Під зняттям абсолютності стереотипів ми розуміємо формування свідомого ставлення до стереотипів на основі припущення об'єктивної багатозначності об'єкта сприйняття.

Аналізуючи праці з проблеми культурологічних підходів до навчання мов, ми констатували той факт, що попередження й подолання абсолютних стереотипних уявлень у процесі навчання міжкультурному спілкуванню базується на принципі введення стереотипів до структури мовної особистості як суб'єкта міжкультурної комунікації. Так, В. Гончарова [3], беручи до уваги структуру вторинної мовної особистості, встановила, що стереотип актуалізується на тезаурусному рівні мовної особистості, зокрема на рівні вторинної мовної та вторинної когнітивної свідомості; а потім стереотип функціонує на прагматичному рівні мовної особистості і визначає мотиваційну сферу стереотипної поведінки. Таким чином, на нашу думку, доцільність і закономірність уведення стереотипу до стратегії навчання учнів-білінгвів української мови в контексті крос-культурного навчання є очевидною.

Одним із перших завдань роботи в цьому напрямку є формування так званого культурного усвідомлення. Необхідно пояснювати учням, що всі люди є носіями культурно обумовленої поведінки, яка визначається етнічною приналежністю людини. Учнів слід учити усвідомлювати свою належність до певної етнічної групи й розуміти, які особливості їхньої власної поведінки обумовлені належністю до тієї чи іншої етнічної групи. Важливо також сприяти усвідомленню учнями культурно-обумовленої поведінки українців і представників інших етносів, стимулювати інтелектуальну допитливість щодо різних культур, заохочувати прихильне ставлення до інших. Бажаним є взаємне розуміння і врахування у комунікації особливостей української та інших культур, носії яких можуть бути залучені до діалогу, взаємне врахування культурного підтексту слів і фраз контактуючих мов. Іншими словами, необхідно виходити з принципу врахування інофонів певних категорій і моделей нової для нього культури й адекватного користування ними, а не з обов'язкового їх присвоєння. Не потрібно прагнути до того, щоб вони зайняли місце тих категорій і моделей, які характерні рідній культурі учнів.

Матеріалів для такої роботи, та ще й із належним коментарем у підручниках з української мови, украй мало. Необхідні взаємопов'язані та взаємозумовлені способи і засоби опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картин світу й певного результату створення образу світу в уяві кожного учня. Такий підхід до навчання зумовлений необхідністю переосмислення основних завдань засвоєння учнями української мови, реакцентацією мети мовної освіти щодо формування лінгвістичної компетентності на комунікативну.

Своєрідність цієї методики полягає в тлумаченні таких мовних одиниць, як концептів, стереотипів носіїв етнокультурної інформації, особливих сигналів певного світу задля формування вмінь адекват-

ного сприйняття текстової інформації та створення власних (усних і писемних) висловлювань відповідно до комунікативної мети й наміру, розвитку пізнавальної активності учнів, підвищення їхнього інтересу до вивчення української мови, виховання національної свідомості, поваги до мовних традицій як рідного, так і українського народів і бажання дотримуватися норм спілкування.

Самобутність кожного народу поряд із традиціями, ціннісними орієнтаціями, культурою виявляється передусім у мовних стереотипах поведінки, у яких концентруються риси національної вдачі, національного характеру, сформовані століттями. Стереотипність мовленнєвої поведінки людей, яка складалася тисячоліттями, не варто подавати учням як застиглість реєстру національно-мовного «поведінкового кодексу» (він, хоч і поволі, але змінюється), ні як нівеляцію індивідуального під час вибору найдоречнішої, наприклад, етикетної форми, адже у процесі спілкування можуть виникати навіть оказіональні вислови, найчастіше – у звертаннях. Стереотипність стосується радше набору висловів мовного етикету, спільного для національної спільноти на певному історичному етапі, і їх використання мовцями. Перш, аніж такі форми стануть стереотипними і для учнів іншої національності, їх потрібно вкласти в дитячу пам'ять, досягти, щоб вони стали своєрідним алгоритмом.

Учням необхідно дати можливість не створювати щоразу нову формулу, а скористатись однією з можливих і найбільш придатних для взаєморозуміння. Важливо добре зі школярами засвоїти чинники, що впливають на вибір словесної формули в конкретній комунікативній ситуації: фактор адресата (вік, стать, професія, соціальне становище), комунікативні умови (місце, час, тривалість спілкування), характер взаємин між співрозмовниками. Важливими будуть і знання особливостей усього спектра супровідних засобів (жестів, міміки), а також – мелодика мови, тембр і тон голосу мовця, приязність і прихильність до співрозмовника. Так, може бути незрозумілою для учнів семантика багатьох жестів. Скажімо, чому перед тим, як запросити гостя сісти, українці (переважно старшого покоління) обов'язково здмхнуть зі стільця чи лави. Це можна пояснити школярам за допомогою уривка з твору М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»: «І коли так молились, Іван був певний, що за плечима у нього плаче, схилившись, Марічка, а душі нагло померших невидимо сідають на лави. – Продуй перше, а ніж маєш сісти! – вимагала від Івана Палагна. Але він знав і без неї. Старанно продмухував місце на лаві, щоб не привалить яку душу, і засідав до вечері» [6, с. 164].

Але навіть поєднання всього зазначеного разом виявиться недостатньо, якщо учень не враховуватиме національної специфіки українського мовного етикету, оскільки попри безліч спільних рис, етикет кожного народу своєрідний. Так, вивчаючи український мовний етикет учні мають знати, що мовна поведінка українського народу поєднана з його загальною культурою, етнопсихологічними рисами, народними традиціями. Скажімо, на мовному рівні етнопсихологічні ознаки українців, зокрема доброзичливість, шанобливе ставлення до співрозмовників і почуття власної гідності, виявляються в тому, що «...семантичним центром багатьох висловів українського етикету є слова з коренем *добр-*, *здоров-*, *ласк-* (добривдень, добривечір, доброго ранку, добридосвіток, усього доброго, добродію; здоров був, здорові були, доброго здоров'я, дай Боже здоров'я, здрастуйте; будь ласка, ласкаво прошу, з вашої ласки тощо)» [2, с. 23]. Мовний етикет українців, утілений у системі мовних знаків, символів, словесних формул, жестів, міміки, увібравши найдавніші звичаї й традиції, утворює цілісну систему, що слугує їм у найрізноманітніших ситуаціях спілкування і є одним із кодів, які відкривають своєрідність національно-мовної картини світу.

За результатами проведеного констатувального експерименту (опитування учнів російської, болгарської, української національностей) ми встановили, що взаємне міжкультурне сприйняття насамперед визначається стереотипними уявленнями, неадекватними соціокультурній дійсності. У результаті опитування ми виявили, що загальна тенденція стереотипізації української нації в уявленні росіян, болгар тяжіє до позитивної оцінки; найбільш характерними рисами українського національного характеру у сприйнятті російських респондентів є *сентиментальність, емоційність, терплячість, послужливість, невибагливість, довірливість, доброзичливість, наївність*; у сприйнятті болгарських респондентів – *доброта, гостинність, обережність, заощадливість, емоційність*. З іншого боку, автостереотипне сприйняття росіян приписує російському національному характеру такі риси: *сподіваються на «авось», самовідданість, невибагливість, безтурботність, максималізм, оптимізм, патріотизм*; болгарські респонденти визначають притаманними болгарському національному характеру такі риси: *стриманість, передбачливість, незалежність, закритість, гостинність*.

Виявлені стереотипи про риси національного характеру кожної з означених національних спільнот свідчать про необхідність системи роботи щодо їх адекватного сприйняття, попередження і подолання негативних стереотипів стосовно певних народів. Оскільки ми встановили, що саме схильність до одностороннього сприйняття, абсолютизації об'єкта обумовлює дестабілізуючий вплив негативних стереотипів на процес міжкультурного спілкування, прийшли висновку про доцільність створення системи роботи щодо попередження й подолання негативних стереотипів через зняття їх абсолютності, що є можливим за умов свідомого, аналітичного ставлення до стереотипів, а також залучення вивчення автостереотипів як основи для подолання абсолютності гетеростереотипів.

Отже, не викликає сумнівів той факт, що необхідно запроваджувати на уроках української мови в школах з поліетнічним контингентом учнів специфічну роботу з метою презентації, аналізу національних соціокультурних стереотипів мовленнєвого спілкування. Цей запас знань, що забезпечує адекватне розуміння почутого, написаного, є важливим як умова вміння читати, писати, слухати, говорити, як інструмент під час спілкування, що полегшує сприйняття й розуміння публіцистики, художньої літератури і взагалі сприяє повноцінній комунікації в поліетнічній державі. Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження вбачаємо у висвітленні системи роботи щодо аналізу національних соціокультурних стереотипів мовленнєвого спілкування, попередження й подолання негативних стереотипів на уроках української мови у школах із поліетнічним контингентом учнів.

Література:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 339 с.
2. Білоус М. «Заговори, щоб я тебе побачив» [Текст] : Рец. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за ред. О. Сербенської. – Львів : Вид. «Світ». – 1994. – С. 19–23.
3. Гончаров В. А. Роль и специфика национальных социокультурных стереотипов в контексте межкультурного подхода к обучению иностранному языку в языковом вузе / В. А. Гончаров // Вестник Бурят. ун-та. Сер. 8 : Теория и методика обучения в вузе и школе. – Улан-Уде : Изд-во Бурят. гос. ун-та, 2007. – Вып. 10. – С. 154–161.
4. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2004. – 390 с.
5. Клиненко Т. Упередження етнічне [Електронний ресурс] : етнічний довідник : поняття та терміни / Т. Клиненко – Режим доступу : <http://www.socd.univ.kiev.ua/PUBLICAT/SOC/YEVYUKH/index.htm>.
6. Коцюбинський М. Твори. В 3-х т. / М. Коцюбинський – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – С. 164.
7. Ослон А. Уолтер Липпман о стереотипах : выписки из книги «Общественное мнение» / А. Ослон // Социальная реальность. – 2006 – №4. – С. 125–141.
8. Прохоров Ю. Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Ю. Е. Прохоров. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – С. 101.
9. Русское культурное пространство. Лингвокультурологический словарь / под ред. И. С. Брилев, Н. П. Вольская, Д. Б. Гудков, И.В. Захаренко, В. В. Красных. – Выпуск 1. – М. : «Гнозис», 2004. – С. 12.
10. Рыжков В. А. Регулятивная функция стереотипов / В. А. Рыжков // Знаковые проблемы письменной коммуникации : межвуз. сб. науч. трудов. – Куйбышев, 1985. – С. 15–16.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К, 2008. – С. 288.
12. Сологуб Н. М. Стереотип // Енциклопедія «Українська мова». – [вид. друге, виправ. і доп.]. – К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана. – 2004. – С. 648.
13. Українська мова : програма для 5–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання / [Н. В. Бондаренко, О. М. Біляєв, Л. М. Паламар, В. Л. Кононенко]. – Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2005. – С. 3.